

CARTILE SATEANULUI ROMANU.

PENTRU

TOTE TREBUINTIELE POPORULUI ROMANU.

Ese in fie-care luna odata. Pretiulu de prenumeratiune pre unu anu intregu e 1 fl. v. a., pentru Roman'a 3 franci — lei noi. Abonantii voru primí cá premiu portretulu lui *A v r a m u J a n c u* — platindu numai 30 cr. pentru cartea de transportu si pacuetarea acelui'a.

Preotulu Romanu.

Diurnalu besericescu, scolastecu si literariu.

Ese in fie-care luna odata.

Pretiulu de prenumeratiune pre unu anu e 4 fl. [10 franci — lei noi.] Abonantii voru primí cá premiu portretele Metropolitiloru romani *Mironu Romanulu* si *Dr. Joanu Vancea* — platindu numai 50 cr. pentru cart'a de transportu si pacuetarea acelor'a.

Amiculu Familiei.

Diurnalu socialu, beletristicu si literariu.

Ese in fie-care septemana odata — Dominec'a. Pretiulu de prenumeratiune pre unu anu e 5 fl. [13 franci — lei noi], $\frac{1}{2}$ anu 2 fl. 50 cr. [7 franci — lei noi.] Abonantii voru primí cá premiu portretulu distinsului filologu si istoricu *Timoteiu Cipariu* — platindu numai 30 cr. pentru cart'a de transportu si pacuetarea acelui'a.

Gur'a Satului.

Diurnalu glumetiu, sociale-politi cu tocu. Ese in totu a dou'a Marti-sér'a.

Pretiulu de prenumeratiune pre unu anu e 6 fl. [20 franci — lei noi] pre $\frac{1}{2}$ anu 3 fl. [10 franci — lei noi].

Tóte aceste 4 diurnale costau pre I anu 14 fl., $\frac{1}{2}$ anu 7 fl. — pentru Roman'a si strainatate pre I anu 50 franci — lei noi, $\frac{1}{2}$ anu 25 franci — lei noi.

 A se adresá la Adminstratiunea loru in Szamosujvár.

GHERLA.

IMPRIMARÍA „GEORGIU LAZARU.”
1880.

CARTILE SATEANULUI ROMANU.

Descépta-te Romane!

Cartea VII.

Juliu.

Anulu 1880.

Crescerea si instruirea fetitieloru.

Vorbire tienuta cu oca siunea adunarii generale a „Reuniunei invetiatoriloru romani Selagieni“ in Bocs'i-a-romana la 15 Maiu 1877, de vicepresiedintele reuniunei Gavrilu Trifu.

Onorata adunare generala!

Visitandu din candu in candu, dupa cumu mi-se dá oca siunea, câte o scóla de ale nóstre, observai o datina rea nu numai la cei mai puçinu esperti, ci chiar si la cei mai buni d'intre colegii nostri. Datin'a acést'a rea este, ca nu punu atát'a pondu pe educarea si instruirea fetitieloru, câtu pe a baiatiloru. Acést'a, domniloru colegi, este o datina rea, o gresiéla mare, careia, dupa a mea parere, este de a se atribui mare parte acea trista impregiurare, ca cultur'a strabate atátu de greu in páturile mai inferióre ale poporului la tóte natiunile si in deosebi la noi. Déca vomu medită seriosu asupra acestui obiectu, vomu veni de siguru la aceea convingere: ca 1. a pune deosebitu pondu pe educarea si instruirea fetitieloru nóstre, ni este sant'a nóstra detorintia, atátu in binepreceptulu nostru interesu individualu, câtu si in interesulu natiunei nóstre, si a 2. cá facându acést'a, vomu ajunge mai iute si mai usioru la scólu instructiunei poporale.

Léca pentru ce! Fericirea nóstra pamentésca jace in manele muieriloru nóstre. Acel'a, caruia provedinti'a divina i dede o soçia iubitória, blanda, intielépta, laboriósá si pastratória, adeca o muiere in intielesulu celu mai frumosu alu cuventului, este unu omu fericitu in dile bune, mangaiatu si ajutatatu in dile rele. Acela inse, pe care sórtea 'lu batú cu o muiere rea, este nefericitu in tóta viéti'a sa si greu impiedecatu de a poté deveni aceea, ce ar' fi potutu se devina alt'cum. Nu avemu destule esemple triste in viéti'a de tóte dilele despre acést'a? Nu vedemu, cumu se ruinéza materialminte poporanulu, caruia i lipsesce fericirea casnica? Pre-

cumu inse se ruinéza acest'a materialmente prin o casatoria nefericita, omulu de spiritu spiritualmente. Un'a din aceste dóue sorti — fericirea si nefericirea — 'lu ascépta pe fia-care omu ajunsu la etatea barbatiei; cáci natur'a ni-a impusu tuturoru sant'a si totu-odata fericitóri'a detorintia, de a formá familie si de a cresce surcele nóue in locul arborelui — adi mane peritoriu. Nu voiescu aci se me estindu la acei semi-ómeni, cari seau din consideratiuni mai inalte, seau din cause neaternatórie de ei, seau in fine din egoismu reu preceputu nu potu seau nu voiescu se formeze familie. Acestia nu suntu ómeni întregi; cáci seau din vin'a loru propria, seau din a altor'a nu-si implinescu un'a din cele mai principale destinatiuni ale vietiei loru pamentene. De compatimitu, dar totu-odata si de despretiuitu dintre acesti'a suntu aceia, cari abdícu de placerile divine ale vietiei familiare, numai cá se póta mancá, bé si dormí mai linisciti si neconturbati de grigele familiare.

Dar' revenindu la obiectulu nostru: dela cine aterna, cá nóue se no cadia in parte sórtea cea d'antáiu si se fimu scapati de a dóu'a? Dela noi insíne. Desí nu suntemu noi precumu ni magull cine-va — domnii creatiunei, dar' suntemu prin grigea, carea s'a datu crescerei nóstre, cei mai invetiati, dupa natura si cei mai tari, si acei'a caror'a li se cuvine rolulu initiativei. Noi folosimu aceste avantagie ale nóstre, date de natura seau câstigate prin crescere, spre multe scopuri bune si rele, între altele: nobilitarea diferiteloru soiuri de animale domestice, ba suntu unii între noi, cari invétia canii a calculá si a cetí, paserile, ma si purecii a face manevre dupa comanda. Se nu scimu noi folosí óre aceste avantagie ale nóstre si in interesulu nostru propriu, spre fericirea nóstra propria si spre ce'a a celui mai scumpu odoru alu nostru, a copiiloru nostri, crescându-ni nóue muieri, ér copiiloru nostri mame bune si demne de aceste dóue numiri sublime?

Celoru ce voiáu se se casatoréscu, li se dá si li se dá si astadi svatulu cá se caute la maica si apoi se iè fét'a de sócia. In acestu svatu jace unu mare adeveru practicuu si totu odata o judecata aspra in contra barbatiloru. Pana acumu sócile nóstre deveniáu acea ce erau prin maicele loru si invetiáu ace'a ce scáu dela maicele loru; noi barbatii nu faceamu nimica pentru crescerea si instruirea loru. De suntu astadi multe muieri bune si mame demne de numele loru, nu e meritulu barbatiloru; cáci ei pana in tempulu mai nou n'au facutu pentru acést'a aprópe nimica. De suntu multe rele si nedemne de numele „mama,“ e peccatulu nostru; cáci aveamu detorintia de a le educá si instruí, si nu ni-amu implinitu acést'a detorintia.

Renumitulii poetu germanu Schiller dice: „Stimati femeile, căci dinsele impletescu plăceri divine în viéti'a pământéscă.“ Se le stimamu, dar educandu-le și instruindu-le în intersulu nostru propriu, cá astfelii facultățile lorii cele bogate se se desvólte tóte în armonia la cea mai deplină frumsetia.

Crescerea și instruirea corespondiatória a fetitiielorii taia afundu și în interesulu natiunii.

Spre justificarea acestei asertiunii n'asi avé de lipsa, decâtu se amintescu: ca fiacare natiune e compusa din familii, prin urmare déca familiiele, aceste parti constituitórie ale natiunii, suntii netrebnice și n'au potere vitala, asié trebue se fia — și asia și este — și natiunea respectiva. Este óre de lipsa, cá dupa cele díse pana acumii se demustru mai pe largu ca cátu depinde famili'a dela mam'a familiei? Asia credu, ca nu.

Este unii proverbii vechii și fórté adevératu, ca „fruptulu nu cade de parte de pomu“. Mam'a este pomulu și copilulu fruptulu. Pomulu nenobilitatu, nealtoitu nu produce fructe nobile, mam'a neculta și neinstructa nu va cresce copii culti și instruiti. Ea și déca va darú natiunii sale unii numeru frumosu de copii, nu va fi în stare se influintéze crescerea și instruirea acelorii în directiune binefacatória; mai iute în directiune contraria, adeca va împiedecá. Acést'a e o asertiune îndresnétiá. Dar' cercati, de unde vine instrainarea poporului de rondii de totii ce se numesce sciintia, și ve vetii convinge, ca nu e nefundata. Dar' mam'a buna, culta și instruita este mai multii pentru copiii ei decâtii totii instructorii și educatori; acestii dau copiilorii sciintia și-i dedáú încatu-va cu formele portarei cuviintióse, dar' mamele li punu bas'a caracteriului — și li servescu de esemplu víu în tóta viéti'a lorii. (Tát'a este capulu familiei, dar' mam'a este anim'a, sufletulu aceleia. Déca sufletulu este morbosu, atunci totii corpulu langediesce; déca mamele patimescu de defecte, morale seau spirituale, atunci și familiiele patimescu de acele-si rele. Acea natiune, care este compusa din asemeni familii morboése degeneréza și în fine trebue se piéra. Prin mame bune se póte radicá o natiune degenerata, prin mame rele degenerá și cea mai puternica natiune.) Pana ce Romanii avéu Lucretie, mame cá si a Grachilorii, cá a lui Coriolanu, pana atunci ei au fostii mari și tari și dictau lumii legii; dupa-ce mamele au degeneratu, natiunea a peritu. Pana ce Spart'a avea mame de aceleá, cari, diceau fiilorii gat'a a plecá la óste, aducându-le scutulii: „fetulu meu! cu acestii-a séu pe acestii-a“, adeca, învinge séu morii; pana atunci Spart'a o mana de poporú, nu fú calcata de inimizii, din contr'a, ea se întarii, mari și deveni ea conducatória și dómni'a altorú natiunii. Cu mamele bune și eroice disparú și glori'a Spartei.

Este lucru sciutu, că toti barbatii mari ai lumii au avutu mame eroice si sublime la caracteru. Göthe, renumitul poetu germanu, dice despre sine: „dela taica-meu am ereditu insusirea de a luá viéti'a seriosu, dela maica-mea placerea de a fabulá. Adeca aceea insusire, prin care ajunse a fi nemuritoriu, o eredi dela maica-sa. Napoleonu-Celu-Mare avú o maica eroica, de unu caracteru inaltu, care pana la mórte fú respectata de toti si de tóte, care impuneá prin maiestatea persónei s'ale chiaru si fiiului seu devenitu imperatorele Franciei si stapanulu intregi Europe. Stefanu-Celu-Mare, eroulu crestinatati pe tempulu seu invetiá se invinga pe inimizii patriei s'ale, pe turci, prin maica-s'a. Cine n'ar' fi auditu dintre noi, că dinsulu odata re'ntorsu din resboiu ranitu si batutu de turci cerú intrare in cetatea sa, unde maica-s'a si soçi'a lui asceptáu rezultatulu luptei; maic'a eroica inse i-responduse: fiiulu meu e in lupta cu turcii si imparte mîi de morti inamiciloru patriei; tu nu esti fiiulu meu, si de esti fiiulu meu, nu-ti sum mama eu.“ Stefanu intielésera aceste grele cuvinte, se re'ntórse la óste si batú pe turci, si de aci incolo de atâte-ori, de câte-ori acesti-a i-atacara patri'a. In fine dovéd'a cea mai puternica pentru asertiunea mea este starea culturala a popóreloru, care-si facura muierile libere si se ingrigira de instrufrea loru, si aceluora-a, care le tienu si astadi sclave si nu facu nimica pentru instrufrea loru. Unde stáu francii, anglesii, americanii si germanii in privinti'a culturala si unde turcii, persii si chinesisii, odinióra cele mai puternice popóre ale Astei?

Din tóte aceste se vede, câtu de afundu taia instruirea si educarea fetitieloru in interesulu facarei natiuni.

Educandu si instruindu fetitiile cu grigia vomu ajunge si scopulu instructiunei poporale mai iute si mai usioru.

* * *

Scólele poporale romane in tíer'a nóstra au inceputu a se infintiá la mediuloculu seclului XVIII. Sub cei 12 ani, câtu a fostu fericitul si marele barbatu romanu, Georgiu Sincai, inspectorele generalu alu scóleloru romane din Transilvani'a, adeca dela 1779 pana la 1791 s'au infintiatu preste 300 de scoli binisioru organizate. Dupa dinsulu aceste scoli au decadiutu, ba mai cá au incetatu cu totul, mai tardiu inse s'au infintiatu altele, cu unu cuventu, dela mediuloculu seclului XVIII. pana in dilele nóstre n'am fostu fora de scoli — bune rele, cum au fostu — si totusiu unde stamu astadi cu instructiunea poporala? Mai cá acolo unde amu statu la inceputulu scóleloru, adeca instructiunea poporala la

noi a înaintat aproape nimica. Ce e cauză a acestei apariții triste? Vă întrebă fiacine cu mâhnire. Căuzele suntu multe dar' ună dintre cele principale este, că nu ne-amu alesu bine canalulu, prin care se se propage suculu nutritoriu alu cunoscutieloru în toate ramurilele arborelui naționalu. Noi am udatu această plantă reu sdruncinată, care abie scăpase de perire, câtu puțin amu udatu-o, totu deasupra; i-amu udatu totu coronă și nu rădăcină. Spre a face se strabata instruirea în toate straturile poporației și acolo se prindia rădăcini, nu este mediu îndemnatu seculu barbatescu alu poporației, ci după a mea părere, seculu femeiescu.

Gradulu celu dintăiu alu educației copilulu este grigirea lui. Cine grigiesce copilulu? Maica-să. Alu doile gradu este dădărea. Cine dădă copilulu la ună și altă? Maica-să. Alu treile gradu este instruirea. Cine instruédia copilulu înainte de ce ar' fi mersu acelu-a la școlă? Era totu maica-să. După-ce copilulu se dă la școlă, nu-lu instruédia, ce e dreptu maica-să ci invetatoriulu; dar' cine pôte și trebuie se ajute copilulu la invetare și să-i facă voină și aplecare spre aceea? De siguru nu taica-seu, că-ci acelă e ocupatu cu lucrurile esteriore, cu necasurile vieții și lune întregi nu-si vede familiă numai sēră, candu e frantu de obosela și de abie ascēpta că se se culce și odihnesca, ci maica-să, care este totă diuă cu copii sei și prin urmare în stare, se li dă explicațiuni, îndrumări și invetături — deca a invetiatu și ea. Maică este dăra în etatea cea mai fragedă a copilulu singurulu lui invetatoriulu; mai târziu, candu copilulu ajunge în mână noastră, ea ni-este adiunctulu celu mai desteru: maicile ni suntu dăra aliatii nostri cei mai naturali și mai puternici. Cu totii scim cătu de mare pedecă ni este nouă invetatoriloru acea împregiurare, că casele familiare intru instruirea și educarea invetiaceiloru nostri nu ni secundédia; și aceea o scim, că cătu de iute și usioru dădamu cu disciplină scolastică și instruiamu pe acei copii, cari suntu de acasă dădati cu ascultare și cevasi desceptati: prin urmare nu pôte se nu fimu convinși despre aceea, că, deca niar' secundă toate familiile, scopulu instruirei lu-amu ajunge cu multu mai iute și usioru, decâtu acum. Că sub familie întielegu deosebitu pe animă acelor-u-a, pe maici, se pôte întielege din cele premerse.

Dar' și rezultatulu instruirii odată produsu se pôte mai bine, potemu dice, aproape singuru prin maici fipsă, adecă face remanentoriu. Maicele bine instruite și educate suntu pentru pruncii mai mici și mai mari bibliotecii vietuitorie. Celu mai mare dascalu este iubirea. Și cine iubescă copilulu mai multu decâtu maica-să? cine-i doresce fericirea mai tare decâtu ea? cine este mai aplecatu a-lu invetia la totu ce e bunu, frumosu și nobilu decâtu maică, care și-dă și sufletulu pentru fetulu seu? Și noi dela cine

învetiamu mai cu dragu? Dela acei-a, pre cari i-iubimu. Si pre cine iubimu mai curatu si veneramu mai multu ca copii si barbati? Pe maic'a noastră, care ni-a datu viétia, ne-a nutritu cu suculu animei s'ale, a sacrificatu pentru noi ostenéla de di si de nópte care dadu o parte a vietiei sale, cá se ni-o sustiena a noastră si se ni-o faca fericita. La care biblioteca séu comóra de cunoscintia mai scumpa si mai pretiuita ar' poté dara copilulu micu si mare sé recurga cu mai mare placere, decâtu la scump'a s'a maica?

Éca, Onorata Adunare Generala, pentru ce cugetu eu, cá rezultatulu instruirei odata câstigatu s'ar' poté mai siguru prin maici fipsá.

Acum inca puçine cuvinte despre aceea: cá cum ar' trebui se ni crescemu si instruímú fetitiéle, — si apoi am gatatu. Acést'a tema e cu multu mai vasta, decâtu se incapa in cadrulu acestei disertatiuni, pentr'aceea nu voiu numai se o schitiediu cu câteva trasuri.

Educatiunea in genere, dar' mai alesu a fetitieloru trebuie sé aiba direptiune morala-religiósa. Intru noi si afara de noi se indeplinescu lucruri, cari nu le potemu precepe cu mintea noastră cea marginita. Avemu dara lipsa de falinariulu credintiei, cá sé potemu trece printre abisurile vietiei pamentesci. De multe ori ne atinge, fara vin'a noastră, sórtea atátu de crudela, încátu fara de mangaiarea religiunei nu ne-amu poté reculege dupa aceste lovituri grele. Simtiulu nostru moralu si religiunea ne facu ómeni; fara de aceste dóue omulu ar' fi si astadi, ce a fostu órecându, animalu. Acestoru dóue se póte multiamí si acelu gradu inaltu de cultura, la care a ajunsu omulu astadi. Fara de aceste dóue educatiunea e unu edificiu fara de fundamentu.

Fetitiéle trebuie crescute, cá se fia laborióse; cá-ci lenea este mam'a pecatului, ér' laborea, destinulu si placerea vietiei.

Mai incolo trebuie crescute, ca sé fia pastratórie; cáci o muhere risipitória este sbiciulu barbatului si familiei intregi; o muhere risipitória strica mai multu decâtu cátu potu câstigá diece barbati desteri si laboriosi; ér' cea pastratória indiecesce acea, ce câstiga barbatulu.

In fine, fetitiéle au sé fia crescute in direptiune natiunala. Ce n'a invetiatu se iubésca maic'a, nu va iubi nici copilulu; pentru ce nu se insufletiesce maic'a, pentru aceea nu se va insufleti nici prunculu. Puii leului nu suntu sióreci, dar' nici puii siórece-lui nu suntu lei. Acea natiune, a carei fiice nu suntu petrunse de iubirea natiunei si limbei nationale, se afla pe calea perirei. Deci dara crescere natiunala fetitieloru nóstre!

Despre instrufrea fetitieloru amintescu numai atát'a, cá acele au se invetie tóte acele sciintie si cunoscintie, prin cari potu de-

veni mame si soție bune si demne, si prin cari 'si potu ajută siesi si altoru-a, mai alesu copiiloru proprii. Aceste sciintie, de-si n'au intru tóte ace'asi direptiune, la poporu nu potu sè fia mai puține decâtu ale barbatiloru, mai potu fi mai multe.

Sè nu negligiamu dara, domniloru colegi! crescerea si instruirea fetitielor, ci din contra: sè punemu deosebitu pondu pe ambele!

Lips'a si mediulócele crearei bibliotecelor populare si scolare.

Vorbire ținuta cu ocaziunea adunării generale a „Reuniunii Invetiatoriloru Romani Selagieni“ in 15 Augustu 1878 in Unimetu de Gavrilu Trifu, vicepresiedintele reuniunii.

Motto : O! vorbiti, scrieti romanesc,
Pentru Dumnedieu! *G. Sionu.*

Onorata Adunare Generala!

Totu inceputulu este micu. Adeveruleu acestui proverbiu este cunoscutu inaintea noastră a tuturoru-a. Schintéu'a dumnedieșca donata nuóe de Creatoriulu, mintea, spiritulu omenescu, produce astadi minuni, cum suntu: calea ferata, nai'a cu vapore, nai'a de aeru, telegrafulu, telephonulu si alte nenumerate inventiuni in toti rami sciintieloru, artiloru, industriei si comerçului. VEDIENDU aceste inventiuni si observandu pe fiacare di puterea iresistibila a spiritulu omenescu, prin care omulu si-aservesce poterile naturei, acele poteri, despre a caroru esistintia mfi de ani nici idea n'a avutu; cum le face pe aceste poteri sè servésca, ca sclavii, virtutiloru si patimeloru sale, binelui omenescu si dreptu arme in man'a urei, resbunarei si altoru slabitiuni omenesci: nici cá cugeti, cum-cá si acestu inceputu a potutu fi candu-va micu. Si dinsulu totusi a fostu micu, fórté micu. Acestu spiritulu omenescu, ale carui-a lucrari le admiramu astadi cu totu dreptulu, carui-a nu-i póte contrastá pentru totudeaun'a nici o putere naturala, inaintea carui-a se deschidu un'a dupa alt'a cele mai secrete porti ale misterielui marei nature — in dilele cele d'antaie ale vietiei omenesci erá atátu de debilu, atátu de puçinu inventiosu, încátu de-abié sciá se svetuésca pe omu, cum sè-si procure cele mai primitive mediulóce spre a-si sustiené amarit'a de viétia. Spiritulu omenescu atátu de admiratu astadi nu faceá pe acele tempuri ale vietiei primitive omenesci sute de ani atátu-a progresu intru cultivarea sa si pe terenulu inventiuailoru folositorie, cátu face in dilele nó-

stre într'o di, ba, am poté dice, într'o óra. Si prin ce a ajunsu spiritulu omenescu la perfectiunea s'a de astadi? prin ce a ajunsu acelu-a a fi atâtu de productívu, adeca de roditoriu? Prin c a r t e, Onorata Adunare Generala!

Pe tempulu prunciei omenímei inca se faceá de unu séu altu spiritu mai ageru câte-o inventiune, se castigá din intemplanre séu dupa multe ostenele câte-o cunoscintia folositória; dar' aceea remaneá proprietatea inventatoriului, castigatoriului — si nu odata moriá cu elu d'impreuna. A-une-ori se latíá inventiunea séu cunoscinti'a folositória, dar' numai in imediatulu giuru alu inventatoriului, a-rareori si numai dupa dieci, sute, de ani mai departe in cercuri mai mari; marginile locuintiei omenesci inse nu le ajungeáu nici-candú; prin urmare fórte puçine d'intre ele cu mare greu si dupa multu tempu poteáu ajunge a fi benefacátorie pentru cea mai mare parte a omenímei. Afara de acést'a ómenii nu cunosceáu numai inventiunea insasi, dar' càile, pe cari a amblatu mintea inventátoria dupa adeveru si folosu, nici-decum. Asié-dara ómenii pe acele tempuri numai se folosiáu de inventiuni, dar' mintea, spiritulu loru, nu se cualificá a poté inventá insusi ceva; spiritele mari nu afláu dara — cá-si in dilelele nóstre — cale batuta inaintea loru, pre care trebuíá numai se inaintedie, ci trebuíá, ca sè-si faca fia-care calea dela inceputu, care apoi de multe-ori nu duceá nici pâna acolo, pana unde a dusu ceea a antecesorului seu cu o suta-dóue de ani. Càile catra adeveru nu se continuáu de succedenti, ci, dorere! se totu incepeáu. Cum-cá astufeliu nu poteá omenímea sè inaintedie cu pasi rapedi càtra si in cultura, va aflá fia-cine cugetandu asupra lucrului. Ca càile amblate de antecesori sè se conservedie séu celu-puçinu semnele, pre unde au dusu acele, se remana, s'a inventatu scrierea. Prin scriere se poteáu pastrá cunoscintiele odata castigate pentru venitorímea, dar' numai cu greu, fórte incetu si cu multa ostenéla se poteáu aduce la cunoscinti'a contemporaniloru si asié devení câtu de iute folositória omenímei. Spre a se poté lati iute si cu puçina ostenéla s'a inventatu mai tardiu tiparitul si cu ajutoriulu acestui-a, spre a poté semnalá fara de intardiare tóta inventiunea, tóte intemplanrile din apropiere si departare, cari aru poté sè ni folosésca séu strice — au pasitu in viétia foile de di. Cartile contienu dara tóte inventiunile facute si cunoscintiele castigate de spiritulu omenescu din tempii cei mai vechi pana in dilele nóstre; foile periodice si cele de di ni spunu, cà unde au aparutu, unde se afla, cartile aceste folositórie; ce inventiuni se facu si cunoscintie se castiga pe facare di; foile ni le descriu pe scurtu aceste si ne facu atenti la tóte miscamintele spiritului omenescu. Din carti dara ni potemu noi castigá inavutirea spiritului nostru prin cunoscintie folositórie nóue si deaprópelui nostru, desvoltarea animei

și simțimintelor noastre în direpțiune umană și nobilă — cu unu cuventu, din cărți ni putem castigă cultura. Dar' cartile cele frumoșe și folositorie suntu închise „cu șapte peceti“ pentru cei ce nu știu ceti. Ferice dar' de aceia, cari știu și vreu a ceti!

În școlă invetia copiii a ceti, dar' foarte pușini invetia a vré sè cetesca. Potemu sè știu câtu de bine ceti, dar' deca nu vremu, de folosulu cetirei parte nu avemu. Noi, cari avemu datorinti'a și chiamarea de a lumina poporul, trebuie dar' se invetiămu poporul și a vré se cetesca. Acést'a o putem face mai usioru și mai cu succesu prin infintiarea bibliotecelor școlare și școlare.

Știim cu totii, cu câta placere asculta copiii, ba și junii și barbati obositi de lucrulu dălei până tardu după mēdia-nōpțe desfacēndu papusioi (cucurudi) povestea unui sēu altui satēnu povestitoriu. Aceste povesti în cele mai multe casuri nu conținu nici o invetiatura morală sēu practică, afara de acést'a modulu povestirei e de totu primitiv; totuși, ce interesare la ascultatori! Deca în locul povestitorului lipsitu de cunoștințe vā pasi unu auctoru cu cunoștințe multilaturarie, locul povestii fora de nici o invetiatura morală și cunoștința practică lu-vā ocupă o enaratiune plină de invetiaturi morale și practice; locul modulu primitiv de enaratu alu poporēnului lu-vā ocupă stilulu frumosu și întogmitu preceperei copiloru și poporului alu unui auctoru desteru: putem sè ni imaginămu, cu câtu vā cresce interesarea ascultatoriloru respective cetitoriloru.

Înteleginti'a noastră, noi, școlare, cu totii ne căim: că în daru suntu școlile, poporul nu se cultivēdă mai de locu. Nu e nici o mirare, că nu se cultivēdă. Copilulu iese din școlă, candu e de 12 ani și fiindu-că nu duce cu sine placerea de a ceti, în scurtu tempu uita totu, ce a invetiatu. Candu ajunge la etate mai mātura, candu ar' ști pretiul și folosi cunoștințele castigate în școlă, nu le mai are, le-a uitatu tōte; remane deci, cum a fostu înainte de a fi amblatu la școlă, nesciutu. Altumintrele vā stă lucrulu, deca vomu infintiă bibliotecă școlare și copilulu iesindu din școlă prin aceste va duce cu sine în vieti'a practică placerea de a ceti. Nu-numai că nu vā uită cele castigate în școlă, ci din contr'a, se vā nisuf a-si castigă — cetindu — totu mereu cunoștințe nōue, adevă a se cultivă. Infintiarea bibliotecelor școlare și mai tardu, după-ce aceste si-voru fi produsu efectulu, a celor școlare este neamenatu de lipsa din punctu de vedere școlare. Dar' infintiarea acestoru bibliotecă este de lipsa și din puncte de vedere speciale: din punctu de vedere școlare și literariu, precum me voiu nisuf a demuștră în cele următorie.

Poporul nostru dela natura blandu si pacinicu dupa multe fatalitati, cari eráu sè-i stinga lumin'a, de-odata se tredî, cà in patri'a comuna numai elu nu este recunoscutu ca atare, numai elu nu are dreptu de a traf, ci e numai toleratu. In daru s'au luptatu mai bunii, mai intieptii natiunei sute de ani pentru de a fi si poporul romanu recunoscutu cà celelalte natiuni conlocuitoarie, cà-ci n'au potutu castigá nimica. Ce a fostu óre caus'a, cà poporul romanu nu si-a potutu pastrá egale drepturi cu celelalte natiunalitati din tíera sí cà aceste drepturi odata perdute nu le potù redobendí, pana-ce a crepatu auror'a libertatii in 1848?

Lips'a culturei, care lu-a impiedecatu de a tiené intru tóte pasi cu celelalte natiunalitati si de a veghiá ca-sí acele cu scum-petate asupr'a drepturiloru s'ale si a prevedé urmarile funeste ale negrigirei s'ale. Totu acést'a a fostu caus'a, cà poporul n'a statu cu tarfa langa atletii sei in lupt'a acestoru-a pentru drepturile lui.

Dar' ce vedemu astadi, candu cu totii ne bucuramu de egale drepturi omenesci, ba legea ne asigura sí drepturi politice natiunali? Vedemu: cà poporul nu-si cunósce drepturile sale; cà nu le scie folosí spre hínele seu; cà nu tiene cu tarfa la ele, ci se lasa a fi neindreptatitu fara de pedépsa de ori-si-cine, cà nu-si cunósce adeveratii sei binefacatori si adeveratele sale interese si cà se lasa a fi sedusu a se folosí de drepturile sale chiaru in contr'a sa propria. Ce e caus'a la tóte aceste? Lips'a culturei. Da la acést'a? Nescírea si nevrerea a cetí. Altumintre voru fi tóte aceste, déca va cetí poporul si cetíndu va invetiá dela alte popóre mai culte, cum trebue a se folosí conscíu, independinte si spre adeveratulu seu folosu de drepturile sale omenesci, cetatie-nesci si natiunale asigurate lui prin lege. Dar' cá sè cetésca poporul este de lipsa, ca sè-i facemu inca de micu cunoscute placerea si folosulu cetírei. Deci dara infiintiarea biblioteceloru scolarie este o necesitate imperatíva sí din punctu de vedere alu esistintiei si demnitatii nationale.

Fía-care poporu numai in- si prin limb'a s'a se póte cultivá. Potu eu cetí, câtu voiú vré; dar' déca nu precepu limb'a, in care este scrisu opulu de sub cetíre, cetíndu nu cetescu nimicu. Unu, doi séu o suta de ómeni din sinulu unui poporu se potu cultivá sí in limba straina invetiandu mai antaiú cu multa truda respectiv'a limba, dar' unu poporu intregu nici-candu. Sciinti'a numai in limb'a popóreloru se póte generalisá. Celu-ce o néga acést'a, séu e unu nesciutu séu unu reuvoitoriu alu popóreloru. Acele popóre, care s'au folositu la invetiatura mai antaiú de limb'a loru propria, acele au ajunsu mai departe in cultura, acele au mai bogata literatura. In tíer'a nóstra pana la 1848 limb'a instructiunei erá cea latina; nici n'au inaintatu popórele

acestei tieri in cultura mai nimicu; cunoscintiele nu poteáu sè se latiésca printre poporu. Dela 1848 încóce, decându sciintiele se invétia cea mai mare parte in limb'a popóreloru, aceste au inaintatu in cultura mai multu, decátu pan' acóle sute de ani. De aci se vede ponderositatea literaturii natiunale.

Literatur'a unui poporu este adevèratulu termometru alu culturii sale. Care poporu are literatura mai bogatá, acelu-a e mai cultu intre popóre; care n'are de locu literatura, e poporu in agonía. Noi, romanii, voimú sè traímú; trebuie dar' sè ni inavutimú literatur'a. E, dar' omulu nu pórtá vér'a chenariu, érn'a pelería de paie; marfe de acele, cari nu trebuiescu nimenui, nu sè duc la piatia de vendutu: càrti nu se scriu, nu se platesce a scrie pentru unu poporu, care nu cetesce. Noi avem barbati cu sciintie frumóse, pre cari i-consuma dorulu de a folosi natiunii loru inavutimú-i literatur'a cu opuri pretiósé; dar' cine vá cumperá si cetí aceste opuri, déca poporulu nu scé si n'are placere a cetí. Publicistii nostri, dintre cari unii suntú adevèrat'a fala a natiunii, nu-si potú sustiené foile atátu de trebuintiósé chiaru in tempurile nóstre cele critice din lips'a prenumerantiloru. Dar' de unde sè sí fia prenumeranti, candu poporulu nu cetesce, ér' multi dintre intieleginti cetescu totu feliulu de foi, numai romanesci nu. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Noi romanii suntemu unu poporu micu sí seracu; nu potemu contá la mecenati de acei-a, cari — asié dícundu — singuri sè ni póta sustiené si inavutí literatur'a; fara de literatura nu este cultura poporala si fara de acést'a viét'a pentru noi: trebuie dara ca cu totii sè ne facemu mecenati cumparandu si cetindu opurile autoriloru nostri. Acést'a inse numai atunci se va poté intemplá, déca ni vomu fi invetiátu poporulu, cá se scé si dedatu, cá sè aiba placere a cetí.

Éca insemnatatea bibliotecelorú scolarie pentru literatur'a natiunala.

* * *

Cu cele premérse — credu -- cà mi-a succesu, celu puçinu încátu-va — a aretá lips'a si insemnatatea infintiaréi bibliotecelorú scolarie. Fia-mi acum permisú a vorbí puçinu despre mediulócele si modulu infintiaréi acestorú bibliotece.

Celu-ce ascépta, ca infintiandele bibliotece scolarie, sè constéè indata la inceputu din sute, ba mfi de tomuri, acelu-a nu vá ajunge sè védia vre-o biblioteca scolaria infintiata. O singura carticé buna inca ni aduce mare folosu, cà-ci pe róndu o cetescu toti copfii, ma scolarii urmatori si chiar' sí satenii. De aci se vede, cà la infintiaréa bibliotecelorú scolarie nu se receru multe

spese, ma invetiatoriulu pôte infintia biblioteca scolaria chiaru si fara de spese. Mediulócele si cáile, prin si pre cari s'aru poté infintia bibliotece scolare suntu urmatóriele:

1. Invetiatoriulu si-ar' face o consemnatiune frumósa si s'ar' luá cu ea la inspectorele scólei, la domnulu preotu, apoi pe rondu la toti ómenii de bine din comuna rogandu-i, cá se contribuésca ceva — cărti séu bani — pentru biblioteca scolaria. Contribuentii s'ar' insemná cu man'a loru propria séu prin invetiatoriu cu contributiunea loru cu totu in consemnatiune. In fine, séu mai bine intre cei d'antai va contribuí, ce vá poté, si se vá inscrie invetiatoriulu insusi.

2. Toti visitorii scólei s'ar' rogá de invetiatoriu, ca se contribuésca ceva pentru bibliotec'a scolaria si s'ar' inscrie asemenea in consemnatiune.

3. Cu ocasiunea examenelor domnulu inspectore scolaru tractualu, adeca domnulu protopopu, ar' provocá pre toti coadunatii, ca se contribuésca câte cev'a pentru bibliotec'a scolaria. Cea mai mica sumulitia, chiaru si unu cruceriu, va fi primitu cu multiamita.

4. Intieleginti'a din comuna séu giuru, care urmaresce cu atentiune trebile scolare si se interesédia — de nu o face acést'a comite unu pecatu greu in contr'a natiunei si patriei sale — de cultivarea poporului, s'ar' rogá din partea invetiatoriului, ca in locu de premie in bani se deé copiiloru mai escelenti cãrticele folositorie de cetitu dandu totu-odata câte unu esemplariu si pentru bibliotec'a scolaria.

5. Fiascecare copilu scolaru, afara de cei de totu lipsiti de mediulóce, se solvésca pentru folosirea bibliotecei la anu 10 cr. séu 20 cr.

6. Satenii, cari voru duce cărti de cetitu din bibliotec'a scolaria, se solvésca 20 cr., 40 cr. la anu.

7. Un'a parte a pedepselor pentru absintie se se intrebuintiedie pentru inavutirea bibliotecelor scolare.

Aceste suntu tóte lucruri de acele, care le pôte face chiaru si invetiatoriulu celu mai simplu numai se vrée. Asié dara infintiarea bibliotecelor scolare depinde de totu dela noi invetiatorii. La lucru dara, domniloru colegi! cá-ci folosulu din aceste bibliotece va fi inainte de tóte alu nostru: invetiaceii nostri voru deveni mai descepti, prin urmare vomu crutiá ostenel'a la instruirea loru; ér' ómenii cetitori voru scí se pretiuésca mai bine ostenelele invetiatoriului. Intre ostenelele nóstre la infintiarea bibliotecelor scolare si poporale se nu uitamu dis'a unui omu intieptu: „omulu pôte multe, déca vré, numai trebue se si voiésca, ce pôte.“

Si acum mi-inchidu vorbirea cu cuvintele poetului G. Sionu: „O! vorbiti, scrieti — si eu adaugu cetiti — romanese pentru Dumnedieu!“

Carti de minune eftine!

Carti de minune eftine!

Carti de minune eftine!

Amoru si dincolo de mormentu. Novela de Ponson du Terail, traducere de N. F. Negrutiu. Pretiulu 30 cr.

Bibliotec'a Sateanului romanu. Cartea I si II, cuprindu materii forte interesante si amuzante. Pretiulu ambeloru 60 cr.

Colecta de recepte din economia, industria, comerciu si chemia, pentru economi, industriasi si comercianti. De Gr. T. Miculescu. Pretiulu 50 cr.

Apologie. Discussiuni filologice si istorice magiare privitorie la Români invederite si rectificate de Dr. Gregoriu Silasî. Partea I. Paulu Hunfalvy despre Cronic'a lui Georg. Gabr. Sîncal. — Pretiulu 30 cr.

Renascerea limbei*romanesce in vorbire si scriere. invederita si apretiată de Dr. Gregoriu Silasî. Pretiulu 40 cr.

Ifigeni'a in Aulid'a. Tragedia in 5 acte, dupa Euripide tradusa in versuri de Petru Dulfu. Pretiulu 30 cr.

Ifigeni'a in Tauri'a. Tragedia in 5 acte, dupa Euripide tradusa in versuri de Petru Dulfu, Pretiulu 30 cr.

Brand'a sêu Nunt'a fatala. Schitia din emigrarea lui Dragosiu. Novela istorico-nationala dupa Waldburg de Pamfilu Grapini. Pretiulu 25 cr.

Elu trebuie se se însore. Novela de Mari'a Schwaz traducere de N. F. Negrutiu. Pretiulu 25 cr.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tôte acestea la olalta se dau abonantiloru cu pretiulu bagatelu de 2 fl. v. a.
A se adresă la Editiunea acestui diurnalu in Gherl'a.

Calendariulu Sateanului Romanu pre anulu 1881

avendu a se pune su tipariu in dilele acestea, suntu rogati toti doritorii de a avé acestu Calendariu cá se ne insciintieze de cu bunu tempu, tramitiendu-ne si pretiulu de abonamentu care e: pentru unu esemplariu (cu postuportu cu totu) 40 cr, — 3 esemplare 1 fl. — 40 esemplare 10 fl, 100 esemplare 20 fl. v. a.

Totu cu o cale ne rogamu a fi reflectati la schimbarile ce ar fi de a se introduce in consemnarea terguriloru, precum si la alte dorintie ce ar' avé lectorii nostrii cu privire la redactarea acestui calendariu.

Economii si industriarii romani 'si voru poté anuncia in acestu Calendariu articli ce-i au de vendiare — platindu de-o façia intrêga 2 fl, de 1/2 façia 1 fl 10 cr., de 1/4 façia 60 cr.

Proprietariu, Editoru si Redactoru respundietoriu: **Niculau Fekete-Negrutiu.**

Gherl'a Imprimari'a „Georgiu Lazaru.“ 1880.